DISCURSUL PRESEI CULTURALE. TERMINOLOGIA FILOSOFICĂ

LILIANA HOINĂRESCU

Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
lilianahoinarescu@gmail.com

Cuvinte-cheie: *discurs, presă culturală, terminologie filosofică, ethos, elitism, obiectivare, ironie.*

Keywords: *discourse, cultural journalism, philosophical terminology, ethos, elitism, objectiveness, irony.*

1. INTRODUCERE

Ne propunem să evidenţiem un caz particular al relaţiei dintre lexicologie şi pragmatică, analizând valorile contextuale specifice pe care terminologia filosofică le capătă în discursul presei culturale. Prin *presă culturală* – sintagmă generică pentru o publicistică eterogenă, orientată spre fenomenul cultural în sens larg[1] – vom desemna aici exclusiv acele dezbateri, editoriale şi articole de opinie, axate pe teme sociopolitice şi etice, scrise de oamenii de cultură. În mod semnificativ, jurnalismul de acest tip îşi restrânge aria de adresare nu prin subiectele pe care le supune analizei, ci prin modul de expresie, adesea livresc, elitist, cu termeni şi asocieri lingvistice insolite pentru publicul larg. Recursul la terminologia filosofică este un simptom al acestui elitism. Discursul presei culturale prezintă astfel trăsături mixte, situându-se între discursul publicistic şi cel filosofic-speculativ. Vom încerca să identificăm principalele strategii care asigură interferenţa şi fuzionarea acestor tipuri discursive într-un discurs mixt, coerent funcţional. Corpusul studiat cuprinde revistele culturale: *Revista 22, Dilema Veche*, platforma on-line *Contributors.ro*., din perioada 2012 până în prezent.

2. PRELIMINARII

2.1. FILOSOFIE, TEOLOGIE, ŞTIINŢĂ

Statutul filosofiei este încă dificil de încadrat într-o paradigmă pozitivistă. Etimologic vorbind, termenul *filosofie* desemnează nu o ştiinţă sau o specializare anume, ci o predispoziţie intelectuală, filosoful fiind iubitorul de înţelepciune

[1] Pentru o analiză a jurnalismului cultural, vezi Spano (2011).

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

(gr. *φιλόσοφος*). Cuvântul ar fi fost folosit pentru prima dată, după cum ne informează Diogenes Laertios (I, 12), de Pitagora; pentru acesta din urmă, filosoful era cel care „caută numai adevărul" (Diogenes Laertios VIII, 6). Aspiraţia spre cunoaşterea adevărului era privită în sensul cel mai înalt, presupunând o înţelegere a esenţei lucrurilor, a principiilor şi a ideilor. O cunoaştere eternă, de natură mistico-religioasă, pe care înţeleptul/filosoful antic şi-o însuşea pe cale iniţiatică. Aritmetica pitagoreică era o ştiinţă sacră, prin care se putea revela ordinea, armonia divină a universului. La origine, sensul atribuit termenului „filosofie" avea, aşadar, o puternică încărcătură religioasă şi etică (Peters 2007: 228, s.v. *philosophía* (*φιλοσοφία*)).

Filosofia lui Platon, puternic influenţată de pitagorism, sau poate, mai bine spus, având aceeaşi sursă doctrinară, aduce în plus dialectica socratică şi maieutica, metoda de a afla adevărul prin dialog, pe cale discursivă. Adevărul putea fi aflat în mod raţional, prin investigarea unei cunoaşteri preexistente, pe care fiecare persoană o poartă cu sine. Adevărul putea fi re-descoperit, re-dezvăluit prin întrebări şi răspunsuri corecte. Pentru Platon, filosofia este o *phronesis*, o contemplaţie intelectuală şi, prin dialectică, „o abordare cognitivă a inteligibilelor" (Peters 2007: 68, 228, 229, s.v *dialektikḗ* (*διαλεκτική*)*, philosophía* (*φιλοσοφία*), *phrónēsis* (*φρόνησις*))[2].

Trecând prin Platon, filosofia lui Aristotel, mai sistematică, în sensul modern al termenului, se adresa nu numai domeniului metafizic, ci şi unor domenii raţionale de descriere a lumii şi a omului[3]. Sensul pe care Aristotel îl atribuie filosofiei este de *episteme*, o cunoaştere a cauzelor prime, un corp organizat de cunoştinţe raţionale. În *Metafizica* (1025b–1026a)[4], această cunoaştere filosofică (opusă *doxei*, cunoaşterii bazate pe opinie) se divide în ştiinţe (*episteme*) practice, acţionale (*praktike*), aplicate sau productive (*poietike* [*techne*]) şi teoretice (*theoretike*). Etica şi politica erau ştiinţe practice, care au drept scop binele vizat de acţiune (*praxis*); artele, meşteşugurile erau ştiinţe aplicate, în timp ce matematica, fizica[5] şi teologia (numită mai târziu „metafizică") erau considerate ştiinţe teoretice (*theoria* „contemplaţie") (vezi Peters 2007: 97, s.v. *epistḗmē* (*ἐπιστήμη*))[6].

[2] Pentru fluenţa lecturii, am utilizat modul de transcriere a termenilor greceşti din Peters (2007): în text, cuvintele greceşti sunt redate cu litere latine, fără accente şi diacritice, în timp ce, la indicarea sursei, am transcris cuvântul titlu în forma latină/grecească exactă.

[3] Vezi listele de lucrări ale filosofilor, în Diogenes Laertios, care se referă la discipline foarte diverse, de exemplu la Aristotel (Diogenes Laertios V, 12).

[4] Şi alte tratate, precum *Etica Nicomahică* (I 1094), prefigurează aceste distincţii.

[5] Este de remarcat că aceste noţiuni aveau un alt sens pentru antici decât pentru moderni. Traducătorul român al *Metafizicii* atrage atenţia asupra acestor mutaţii semantice: «Traduc φυσική prin „fizică" aici, punând în paranteză filozofia naturii, pentru a indica faptul că pentru Aristotel, spre deosebire de moderni, nu exista nicio deosebire între ştiinţă teoretică şi filosofie.» (Aristotel, *Metafizica*, nota. 5, pag. 242).

[6] După Diogenes Laertios (V, 13), Aristotel includea în partea teoretică a filosofiei fizica şi logica „deşi logica nu e o ştiinţă independentă, ci este concepută ca un instrument de cercetare pentru celelalte ştiinţe."

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

În Antichitate, matematica, fizica, astronomia, etica, logica, retorica sunt domenii circumscrise filosofiei şi vor rămâne astfel până în pragul epocii moderne, când paradigma raţionalistă izolează discipline distincte, specializate, cu un obiect de investigaţie propriu şi cu o metodă şi o terminologie specifice. În secolul al XVII-lea, filosofia încă subsuma orice formă de cunoaştere ştiinţifică. Descartes, într-o celebră definiţie, reprezenta filosofia ca un copac, ale cărui rădăcini sunt metafizica, iar trunchiul fizica (ştiinţele naturii). Ramurile copacului erau celelalte discipline, subordonate, la rândul lor, unor ştiinţe principale, anume medicina, mecanica şi morala[7]. Aşadar, dacă la origine şi secole după aceea filosofia era sursa celorlalte domenii de cunoaştere, astăzi există tendinţa contrară de a subsuma filosofia domeniului ştiinţific[8]. O tendinţă totuşi fundamental reducţionistă, pentru că filosofia, definită în sens larg[9], nu şi-a propus să demonstreze experimental existenţa principiilor generale sau a ipotezelor/modelelor teoretice pe care le avansează[10], în ciuda faptului că a utilizat, încă de la începuturi, instrumente asociate azi discursului ştiinţific: categorii, definiţii, tehnică de argumentare şi explicare şi chiar raţionamente matematice[11].

Pentru a rezuma, la origine, filosofia desemna o ştiinţă sacră, o predispoziţie şi o metodă intelectuală de a accede la cunoaşterea esenţelor, o cunoaştere raţională în sens larg, dar nu o ştiinţă în sensul modern al termenului. Se consideră că ea are filiaţii profunde cu discursul teologic, cu care s-a suprapus, în Occident, din Antichitate şi perioada medievală până în pragul modernităţii (în filosofia orientală, metafizica şi religia sunt şi astăzi strâns îmbinate[12]). Filosofia este înrudită cu teologia prin scop: cunoaşterea principiilor eterne, a adevărului[13] (care, la Platon

[7] Descartes, „Les principes de la philosophie", «Lettre préface», în *Œuvres de Descartes*, IX–2, Paris, 1989, CNRS-Vrin, p. 14, comentat în Vaqueo (2009). Prima ediţie a tratatului, scris în latină, *Principia philosophiae*, a apărut în 1644.

[8] Această perspectivă a fost favorizată, în general, de orientarea pozitivistă a filosofiei (pozitivismul logic) şi consacrată, în unele culturi particulare, date fiind condiţiile istorice şi politice, de doctrina marxistă.

[9] **Philosophy**, (from Greek, by way of Latin, *philosophia*, "love of wisdom") the rational, abstract, and methodical consideration of reality as a whole or of fundamental dimensions of human existence and experience. Philosophical inquiry is a central element in the intellectual history of many civilizations. (*Encyclopedia Britannica* s.v. *phylosophy*)

[10] Vezi şi Kant (1987: 57), despre specificitatea cunoaşterii metafizice: „În ceea ce priveşte mai întâi sursele unei cunoaşteri metafizice, rezultă deja din însuşi conceptul unei astfel de cunoaşteri că ele nu pot fi empirice. [...] La temelia cunoaşterii metafizice nu va sta, aşadar, nici experienţa externă, care reprezintă sursa fizicii propriu-zise, nici experienţa internă, care constituie baza psihologiei empirice. Ea este deci o cunoaştere *a priori*, izvorâtă din intelectul pur şi din raţiunea pură." Din secolul al XIX-lea ştiinţele au nevoie de o bază empirică, prin urmare metafizica nu mai este privită ca o ştiinţă.

[11] Unii logicieni moderni, între care Gottlob Frege, Charles Peirce, Alfred Tarski, Bertrand Russel, Kurt Gödel, au fost matematicieni şi au utilizat raţionamentele şi simbolurile matematice pentru a defini anumite noţiuni (de exemplu, Tarski – noţiunea de adevăr).

[12] Mai ales în budism şi hinduism, vezi Guénon (1939).

[13] Hegel (2005: 14), în prelegerile de filosofie inaugurate în 1816, consideră filosofia o „doctrină a adevărului absolut"; în acelaşi timp, notează că esenţa, „conţinutul creştinismului" este adevărul.

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

sau neoplatonicieni, exact ca în doctrinele teologice, înseamnă o cunoaştere prin şi cu ajutorul divin sau o formă de cunoaştere nemediată, direct intuitivă, a divinităţii). Din epoca iluministă însă, pe măsură ce se impunea ideea că ştiinţa nu poate porni de la premisa unui univers incomprehensibil, „o metafizică pe baze ştiinţifice" a început să fie considerată o contradicţie în termeni (vezi şi Maxwell 2017: 143–144)[14].

Pe de altă parte, prin rigoare analitică, observaţie metodică şi tehnici de raţionament, filosofia a ajuns să genereze şi să fundamenteze discursul ştiinţific modern. Orientarea pozitivistă a filosofiei (hermeneutică, epistemologie) astăzi şi tendinţa firească spre interdisciplinaritate au permis întrepătrunderea filosofiei cu domeniul ştiinţific propriu-zis, fără ca suprapunerea lor să fie completă. *Ştiinţa filosofiei*, în sensul modern al termenului, defineşte, încă de la Hegel, *istoria filosofiei*, disciplina concretă, care se ocupă de prezentarea diferitelor direcţii şi şcoli filosofice. Deşi, de multe ori, istoria filosofiei implică o componentă metacritică, acest tip de discurs, riguros, obiectiv, bazat pe date istorice, nu se confundă cu discursul filosofic (aşa cum istoria religiilor are alt obiect şi formă faţă de discursul religios). În aceeaşi măsură, *filosofia ştiinţei* este astăzi o metadisciplină, care se ocupă cu investigarea critică a ipotezelor, a conceptelor şi a metodelor ştiinţifice.

Discursul filosofic se separă însă atât de discursul teologic, cât şi de discursul ştiinţific prin refuzul de a adopta o ipostază autoritară şi dogmatică. Discursul teologic instituţionalizat presupune recunoaşterea autorităţii necondiţionate a unor texte, care devin dogmatice, dar şi discursul ştiinţific modern manifestă o tendinţă clară de a crea modele autorizate de explicare a lumii, impuse prin sistemul de învăţământ (teoria evoluţionistă în biologie, diverse teorii din fizică etc.).

2.2. DISCURS FILOSOFIC, DISCURS LITERAR

O altă direcţie consideră discursul filosofic asimilabil, în varianta sa eseistic-speculativă, discursului literar[15]. Merită să ne oprim asupra acestei ultime încadrări. S-a observat cu justeţe că, deşi există legături strânse între filosofie, religie şi artă (literatură), „cele trei forme suverane ale culturii omeneşti îşi urmează căile lor felurite şi ţintesc către finalităţile lor proprii" (Vianu 1978: 363). Literatura are un scop estetic, deşi nu exclude reflecţia filosofică: de exemplu, romanul filosofic al iluminiştilor francezi (Voltaire, Montesquieu, Diderot),

[14] Accentul pus pe componenta empirică, experimentală şi practică a ştiinţelor moderne a coborât sau chiar discreditat prestigiul filosofiei ca speculaţie, contemplaţie pură. Problema naturii cercetării ştiinţifice şi a demarcaţiei clare dintre ştiinţă şi non-ştiinţă (pseudo-ştiinţe şi metafizică) a fost larg dezbătută de Karl Popper (1959). Câtă vreme tezele metafizice nu pot fi respinse ca false pe baze empirice sau logice, ele nu pot fi considerate teorii ştiinţifice. Totuşi, anumite teorii metafizice, deşi nu corespund acestui criteriul de *falsicabilitate* [engl. *falsifiability*], pot genera teorii ştiinţifice (Popper 1959, comentat de Maxwell 2017: 13–15; 143–144).

[15] Vezi şi discutarea acestei direcţii în Ene (2004: 22–27).

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

romanul de idei modern (Dostoievski, Thomas Mann, Hermann Hesse). De fapt, filosofia, definită în sens larg drept o metodă reflexivă sau o critică imanentă[16], poate adopta orice formă de expresie, fie literară, accesibilă şi literaturizată, fie mai formalizată. Pentru a ilustra acest caracter polimorf al discursului filosofic, se pot aminti dialogurile filosofice (practicate în Antichitate şi preluate apoi de *Iluminism*, ca modele formale), naraţiunile (romanele şi povestirile filosofice ale lui Voltaire şi Montesquieu, de exemplu), eseurile (inaugurate ca gen de Michel de Montaigne), poezia (la origine, genurile se întrepătrund în poemele teologico-filosofice ale lui Homer şi Hesiod), maximele, aforismele (maximele atribuite unui filosof sunt colecţionate încă din Antichitate şi înregistrate de doxografi[17], ulterior devenind un gen cultivat ca atare, printre alţii de La Rochefoucauld). În contrast cu acestea, tratatele filosofico-teologice antice (neoplatonismul lui Plotin, în *Enneade*), medievale (Toma de Aquino, în *Summa Theologiae*) sau moderne (sistemele filosofice ale lui Kant, Hegel, care fundamentează filosofia modernă) sunt mai condensate, mai tehnice şi mai greu accesibile celor neiniţiaţi. Dată fiind această indiferenţă funciară a discursului filosofic în raport cu o anumită formă şi încadrare generică, nu putem vorbi, în niciun caz, de un stil filosofic, ci de mai multe stiluri. A vorbi de individualitatea discursului filosofic din perspectivă formală implică o premisă greşită, iar a încerca să-l descrii prin prisma stilurilor funcţionale este o întreprindere cel mult discutabilă. Noţiunea de stil funcţional este ea însăşi revolută, analiza discursului preluând pe baze mai solide metodologic tipologia stilistică şi integrând-o în tipologia discursurilor. Încadrarea filosofiei între literatură şi ştiinţă, pe care o susţin alţi teoreticieni români[18], este, din punctul nostru de vedere, contraintuitivă, dată fiind polarizarea celor două stiluri: ştiinţific şi beletristic, în concepţia stilisticii funcţionale. Nu trebuie uitat că discursul filosofico-teologic se află la originea celorlalte două tipuri, literar şi ştiinţific, prin urmare nu poate fi subsumat decât printr-o logică pozitivistă defectuoasă acestora din urmă[19].

Deşi a influenţat major atât literatura, cât şi ştiinţa, discursul filosofic rămâne o formă specifică de expresie şi de manifestare a cunoaşterii umane, alături de literatură şi ştiinţe, critică, arte etc. Prin urmare, opţiunea noastră categorială este pentru o încadrare autonomă a discursului filosofic ca gen[20]. Prin scopul, obiectul şi mijloacele sale de expresie, discursul filosofic îşi revendică individualitatea. Filosofia a fost şi rămâne un domeniu distinct, destinat reflecţiei generale şi descoperirii adevărului, orice modalitate de expresie care se adresează direct intelectului şi este universal comprehensibilă putând fi adoptată: naraţiuni, mituri,

[16] Definiţia urmează o linie hegeliană. Vezi, printre alţii, Becker (2020).

[17] De exemplu, în doxografia lui Diogenes Laertios, anecdotele şi aforismele atribuite lui Pitagora, Socrate, Aristotel, Epicur şi alţii.

[18] Vezi şi discutarea acestei direcţii în Ene (2004: 27–31).

[19] Pentru o discuţie mai amplă, privind legătura filosofiei cu literatura (poezia), vezi şi Vianu (1978: 358–384).

[20] Pentru argumente în sprijinul acestei direcţii, vezi şi Granger (1988), comentat în Ene (2004: 31–39).

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

parabole, dialoguri, aforisme. Apropierea funcţională a discursului filosofic de discursul argumentativ (Perelman şi Olbrechts-Tyteca [1958]/2008; Perelman 1988) este însă firească, dialectica, privită ca formă de cunoaştere discursivă pe cale raţională, fiind teoretizată şi sistematizată de Platon şi Aristotel.

Aceste precizări sunt importante, pentru că indică o anumită versatilitate stilistico-funcţională a discursului filosofic şi, prin urmare, calitatea sa de a se integra în discursul jurnalistic.

2.3. TERMINOLOGIA FILOSOFICĂ

Corelativ cu dificultatea de a defini filosofia ca disciplină în epistema modernă, pozitivistă, terminologia filosofică presupune probleme speciale faţă de cea a altor discipline. Retorica filosofică se defineşte prin frontierele subtile ale termenilor-concept, accentul pus pe specificitatea/specializarea lexicală fixând un criteriu intern pentru a afirma caracterul filosofic al unei producţii textuale (cf. Rey 1990: 781, apud Brownlie 2002: 295). Vom prezenta, în continuare, câteva aspecte care diferenţiază terminologia filosofică de terminologiile ştiinţifice.

2.3.1. *Interferenţa vocabularului comun cu vocabularul specializat*. Contrar altor limbaje de specialitate, terminologia filosofică preia cuvinte din vocabularul curent, cărora le dă accepţii şi sensuri particulare, le adaugă o densitate conceptuală. Noţiuni precum *adevăr, bine, cunoaştere, eu, sine, minciună* au sensuri comune, dar fac obiectul unor investigaţii filosofice (vezi Hansson 2007: 45). Discursul filosofic are tendinţa de a îmbogăţi sensurile comune, de a le da valenţe metafizice şi transcendente. Transferul are un caracter dinamic şi ambivalent: intrate în discursul filosofic, cuvintele fixează un anumit sens, apoi tind să se reîntoarcă în limbajul cult, literar, termenul filosofic devenind un cuvânt livresc. Condiţia actuală a filosofiei, ca discurs reflexiv, eseistic şi speculativ, stimulează un astfel de transfer şi circulaţie a sensurilor. Desigur, a existat şi există încă o tendinţă de formalizare a vocabularului filosofic, dar aceasta nu a fost niciodată considerată o condiţie obligatorie. Aşa cum s-a constatat din anumite studii particulare, reflecţia filosofică se poate aparent dispensa de o terminologie şi poate utiliza numai cuvinte comune, chiar vulgare, înnobilându-le şi conferindu-le complexitate conceptuală.

2.3.2. *Imprecizia termenilor, greu de circumscris şi explicat.* Termenul filosofic acoperă o sferă conceptuală complexă, care în fond este cu totul opusă termenului ştiinţific, creat tocmai pentru a evita polisemia, pentru a desemna precis şi univoc o noţiune, un unic refent. Termenii filosofici păstrează un grad înalt de ambiguitate (de exemplu, *ideea* la Platon; vezi Adorno 1976: 40). Literatura metacritică, de explicitare a termenilor şi a sensurilor speciale pe care le capătă, este în sine o subdisciplină filosofică. Filosofia are printre obiectele de studiu chiar limbajul; de aceea, fixarea unor sensuri precise, univoce şi formalizarea, fără să fie excluse, nu sunt obligatorii, aşa cum se întâmplă în cazul disciplinelor pozitiviste,

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

care au terminologii distincte, adesea constituite într-un metalimbaj paralel cu cel comun (medicina, dreptul)[21]. Reflecţia asupra limbajului e intrinsecă filosofiei şi nu se limitează la un subomeniu strict[22]; pentru Adorno, o introducere în terminologia filosofică echivalează cu o introducere în filosofie, problemele filosofice fiind în mare măsură probleme ale limbajului filosofic (Adorno 1976: 7). Exigenţa de a defini termenii filosofici a fost caracterizată drept implicând o atitudine precritică, în măsura în care pune în evidenţă relaţia conceptelor şi a termenilor cu realitatea (cf. Adorno 1976: 18).

2.3.3. În relaţie cu tendinţa filosofiei de a-şi face obiect de cercetare limbajul însuşi se află *lipsa de unitate, sensurile particulare pe care un termen le capătă în cadrul unui curent, şcoli, autor*. Este o tendinţă contrară celei a terminologiei propriu-zise, care încearcă, dimpotrivă, să reducă polisemia şi să fixeze un unic sens pentru o noţiune. Diogenes Laertios remarca, în Antichitate, sensurile distincte pe care le capătă anumite concepte la diferiţi filosofi: de exemplu, *ideea* la Platon, *logosul, psyche* la platonicieni şi neoplatonicieni. Glosarele şi dicţionarele de termeni filosofici explică accepţiunile pe care un termen le preia în cadrul diferitelor şcoli (*dialectică în Antichitate* vs. *dialectica hegeliană* vs. *dialectica marxistă*). O istorie a terminologiei filosofice devine astfel o istorie a filosofiei înseşi (cf. Adorno 1976: 46). Pentru filosof, crearea unui vocabular personalizat constituie un criteriu esenţial de legitimare intelectuală (Lamont 1987: 592). Ansamblul de termeni distinctivi constituie o „marcă teoretică", permiţând atribuirea unui anumit statut operei filosofice şi recunoaşterea originalităţii unui filosof în mediile intelectuale (Lamont 1987: 592). După crearea lor, termenii intră în circulaţie, fiind reluaţi şi consacraţi în vocabularul metacritic de comentatori, hermeneuţi, didacticieni, lexicografi (Rey 1990: 781).

2.3.4. Dată fiind plaja întinsă a disciplinelor care îşi au originea în filosofie – estetica, etica, logica, retorica, filosofia limbajului (critica textuală, hermeneutica), epistemologia, filosofia politică, ştiinţele sociale – *terminologia filosofică are valenţe intrinsec interdisciplinare*. Mulţi termeni, care, la origine, au fost utilizaţi de filosofi, sunt astăzi incluşi în câmpul terminologic al altor discipline. Este greu de decelat un termen exclusiv filosofic, iar atunci când i se atribuie acest statut este vorba de o circumscriere contextuală, în cadrul unei şcoli sau al operei unui autor particular. Noţiuni diverse şi specializate astăzi, precum *apriorism, aparenţă, dialectică, idee, esenţă, substanţă, teorie, transcendenţă*, au fost la origine noţiuni strict filosofice şi trebuie identificate contextual ca atare. Un glosar minimal de bază al termenilor filosofici[23] va revela valenţa interdisciplinară a acestora.

[21] Pentru o perspectivă deopotrivă teoretică şi aplicativă asupra terminologiei, vezi Cabré (1998), Bidu-Vrănceanu (2010; 2012), Briu (2011; 2012).

[22] Pentru o prezentare a principalelor direcţii în filosofia limbajului în secolul trecut, vezi, de exemplu, sinteza lui Marconi (1997).

[23] Selectăm din: *Glossary of philosophical terms*, Oxford University.

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

Reproducem parţial lista literei A: *Abducţie; Absolut; Abstracţie; Absurd; Accident; Acţiune; Activitate; Agnosticism; Alienare; Alternativă; Amoral/imoral; Analogie; Anarhie; Argument; Autotelic.* Se observă că doar *agnosticism* şi *autotelic* pot fi recunoscuţi eventual ca termeni exclusiv filosofici.

2.3.5. *Termenii filosofici tind să desemneze concepte fundamentale pentru orice demers explicativ sau interpretativ*. Ca instrumente ale reflecţiei pure, termenii filosofici devin o marcă şi un simptom al unei predispoziţii intelectuale, creând substanţă şi prestigiu prin însăşi cunoaşterea şi utilizarea lor fluentă. Naturaleţea cu care acest aparat terminologic este apropriat de cineva îl recomandă ca membru al unei comunităţi de elită. O gândire profundă nu este strict legată de formă. Reflecţia filosofică (metafizică) autentică poate fi comunicată într-un limbaj simplu, prin metafore sau analogii (*Dialogurile* lui *Platon*, dar şi teologia transmisă prin corpusul neotestamentar sunt exemplele cele mai clare). Tentaţia de formalizare este însă inerentă reflecţiei moderne, care are nevoie de o legitimizare instituţională, de un cod discursiv validat de membrii unei comunităţi intelectuale.

În consecinţă, termenii filosofici sunt intrinsec legaţi de discursul filosofic. Simultan, semnalează şi instaurează acest tip discursiv. Integraţi în alt tipar discursiv, unii termeni îşi pot pierde specificitatea, spre deosebire de cei ai altor limbaje specializate, care, utilizaţi în contexte diferite, trimit fără echivoc la o disciplină anume (medicină, drept, arhitectură). Prin urmare, o discuţie despre terminologie antrenează, în mod necesar, o discuţie despre strategiile discursului filosofic. Este o observaţie pe care vom încerca să o demonstrăm în cursul analizei contextuale din următoarea secţiune.

3. TERMINOLOGIA FILOSOFICĂ ÎN DISCURSUL PRESEI CULTURALE

Aşa cum a fost subliniat mai sus, reflecţia asupra limbajului şi crearea unei terminologii proprii pe baza vocabularului comun constituie, într-o anumită măsură, chiar obiectul filosofiei. Termenii filosofici sunt intrinsec legaţi de discursul filosofic (vezi *supra* **2.3.5.**). În consecinţă, în secţiunea de faţă, vom discuta, de fapt, despre strategii ale discursului filosofic integrate în discursul publicistic, despre modul în care această interferenţă creează un gen hibrid, situat între publicistică şi speculaţie filosofică. Pe de o parte, termenii filosofici consacraţi induc o dimensiune speculativă textului jurnalistic, pe de altă parte, operaţiile de redefinire speculativă a unor termeni comuni configurează o tendinţă a discursului filosofic. În plus, migrarea termenului filosofic spre registrul livresc face ca identificarea sensului său specializat să fie dificilă, în absenţa recunoaşterii unor strategii de încadrare discursivă specifice.

Analiza noastră nu poate fi exhaustivă, ci diagnostică, stabilind anumite tendinţe pe baza unor eşantioane considerate reprezentative. Selecţia articolelor este, dincolo de obiectivitatea analizei, pur subiectivă. Date fiind condiţionările de

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

spaţiu tipografic şi contextele mai largi necesare pentru ilustrarea unor tendinţe, nu am putut selecta la fiecare categorie mai mult de unul sau două exemple, care ni s-au părut mai sugestive decât altele. O anumită experienţă de lectură a presei culturale, dar şi anumite preferinţe este posibil să ne fi ghidat spre anumiţi autori sau publicaţii.

3.1. O primă funcţie strategică pentru care discursul publicistic (editoriale, articole de opinie) recurge la termenii filosofici se referă la construcţia ethosului, a imaginii discursive. Selecţia lexicală recomandă autorul ca fiind obişnuit cu speculaţia filosofică, cea mai înaltă formă de reflecţie intelectuală, şi contribuie la legitimarea lui ca membru al unei elite. Limbajul conferă autoritate vocii auctoriale, iar discursul capătă o forţă de convingere intrinsecă, chiar dacă nu întotdeauna satisface o condiţie de coerenţă. Este însă evident că utilizarea unor concepte filosofice nu este accesibilă oricărui comentator; de aceea, turnura filosofică a discursului apare, de obicei, la publiciştii care sunt filosofi sau eseişti. Exemplele de mai jos relevă un mixaj interesant între stilul publicistic, argumentativ, dar puternic colocvial, şi stilul filosofic, speculativ.

(1) Andrei Pleşu, *Entropie, relativism, formativ*

Când mă declar speriat de reînvierea „activistului“ neîndurător, nu vreau deloc să spun că nu mai e loc pentru „convingeri“, pentru slujirea cauzelor în care crezi, pentru efortul de a mijloci dialogul cu cei de altă părere. Nu pledez pentru *relativisme* „postmoderne“, pentru *resemnarea* placidă dinaintea „trend“-urilor de tot soiul care hrănesc pofta mondială de egalizare „principială“ a tuturor diferenţelor, culorilor, portretelor, orientărilor, valorilor, ideilor. Mie, unuia, îmi plac diversitatea lumii, împestriţarea ei, ierarhiile ei, dramele opţionale care ne modelează şi chiar rătăcirile ei formative. Nu-mi plac lumile „omogene“, entropia ideologiilor şi a moravurilor, după modelul Hitler şi Stalin. Dar cer ca dialogul dintre „combatanţii“ diverselor tabere să se facă prin seducţie logică, adică prin argumente atrăgătoare sau măcar creatoare de tensiune interioară. Nu prin bâtă, ameninţare, suficienţă sufletească şi mentală. Nu prin înregimentare isterică de o parte sau de alta, ci prin adeziune lucidă, însoţită de *bunătatea inimii*. Când „războiul nevăzut“ devine agresiv vizibil, adevărurile pălesc şi „războinicii“ nu se mai bat decât pentru ei înşişi… (Cu italice în original) (*Dilema veche*, nr. 765, 18–24.10.2018) https://dilemaveche.ro/sectiune/situatiunea/articol/dupa-referendum-2

În fragmentul citat, densitatea terminologică (*entropie, relativism, formativ, ideologii, principial, valori*), însoţită de sublinierea grafică a unor concepte (*relativisme*, *resemnare*, *bunătatea inimii*), specifică discursului filosofic, au un rol argumentativ şi retoric. De remarcat cum efectul grafic atribuie imediat cuvintelor puse în evidenţă o greutate conceptuală, chiar dacă unele sunt lexeme comune (*resemnare, bunătate*). Cititorul este invitat astfel să reflecteze asupra semnificaţiilor profunde ale acestor noţiuni, banalizate de uz. Tema susţinută în articol este necesitatea unui dialog într-un cadru diversificat şi plurimorf; conceptele diverselor direcţii şi şcoli sunt citate, „menţionate” polifonic, pentru ca

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

autorul, enumerându-le, să convoace în discurs şi spectrul lor ideologic. Este binecunoscut, simpla numire a unei noţiuni, entităţi într-un context poate avea valenţe argumentative (vezi Kerbrat-Orecchioni 2005: 134–135). Ca procedee discursive, citarea şi enumerarea sunt asociate cu o atitudine de distanţare critică sau ironică[24], asigurând obiectivitatea perspectivei. Efectul enumerării este întotdeauna non-discriminitiv, non-ierarhic, în cadrul ei unităţile fiind aparent permutabile, astfel încât se creează senzaţia că pledoaria autorului pentru diversitate este susţinută textual. În plus, ideea de ambivalenţă cooperantă, de cordialitate divergentă este accentuată stilistic prin amestecul registrelor, în care formalismul, tehnicitatea termenilor se îmbină armonios cu concreteţea metaforică („război nevăzut", „războinicii se bat", „bâtă", ultimul traducând plastic, în context, sofismul *ad baculum*). Dezacordul este conceptualizat metaforic ca un război, imagine care atenuează rigiditatea abstractă a termenilor filosofico-ideologici.

Vom comenta mai jos un alt exemplu, care pune în evidenţă interferenţa registrelor comunicative:

(2) Adela Toplean, *Speranţe şi iluzii stropite cu salivă. Despre colapsul valorilor civice*

S-o spunem pe şleau: profesat cu metodă, adică *din considerente ideologice*, relativismul e destabilizant pentru orice om care se străduieşte să-şi folosească onest raţiunea. Relativism axiologic înseamnă respingerea oricărei valori absolute. Când nu mai distingi între ceea ce e valoros în mod obiectiv şi propriul punct de vedere, aluneci lesne în cinism. Şi la fel de lesne în sentimentalism. Joci ba o carte, ba cealaltă. Eşti destul de conştient că propriile emoţii nu-ţi sunt niciodată de-ajuns. În realitate, încrederea în propriul joc şi în jocurile celorlalţi scade cu rapiditate. Şi totuşi, *absolut nimeni* nu-şi mai poate imagina astăzi viaţa publică şi politică în lipsa relativismului moral. [...]

Revocabilitatea unor criterii de evaluare pe motive absolut imprevizibile nu se face, însă, fără costuri psihologice. Ne trezim *mimând dezinteresul* pentru propriile ataşamente valorice. Apare, în timp, şi o neputinţă generală de a lua asupra noastră propriile preocupări. Ce înseamnă asta, de fapt? Neputinţa *de a mai antrena propriile motivaţii profunde în deliberările noastre.*

De fapt, *ideologia* relativismului, impusă de toate programele academice şi promovată masiv în mass media şi social media, *nu poate lucra în lume decât* ***de-motivând.*** Deşi nimeni nu îndrăzneşte să o spună pe şleau, psihologia şi politica se învârt efectiv în gol atunci când oamenii nu-şi mai permit să-şi ia în serios credinţele şi ataşamentele cele mai profunde.

Nu e acum momentul să explic cititorilor cum aş aborda eu problema schimbării şi raporturile sale cu dreapta şi stânga politică. Poate [o] s-o fac cu altă ocazie. Acum aş spune

[24] Pentru ironia ca menţiune, vezi Sperber, Wilson (1981), pentru efectele ironice ale enumerării într-un tipar narativ, vezi Hamon (1996: 90–91): „L'énumération, procédé quantitatif par excellence, donc voyant, est un un signal privilégié et efficace de l'ironie. [...] Lieu et trace d'une insistance de l'écriture, d'une jubilation à accumuler les mots, elle este par essence «suspecte». Sorte de kyste lexical inassimilable et perturbateur (les éléments qui la constituent paraissent à la première vue redondants et permutables) [...], [l'énumération] peut prendre des dimensions variables."

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

totuşi că suntem *excesiv de orientaţi spre schimbare* şi pentru că ne aflăm mereu în căutarea unor *edificii valorice care să ne conţină*, în cele din urmă, pe toţi, cu profunzimi cu tot. Căutare zadarnică fiindcă relativismul *dizolvă simţul comun* a cărui importanţă epistemologică e uriaşă atât pentru realizarea interacţiunilor cotidiene cotidiene, cât şi pentru deliberarea – să-i spunem, superficial, raţională – pe probleme publice. [...]

Există nu doar grade de libertate, există, să nu uităm, şi *o dimensiune calitativă* a libertăţii. Există, aşadar, infinite modalităţi de a-ţi folosi prost libertatea pe care ţi-o asigură legea. Poţi alege, de pildă, să nu te duci dimineaţa la serviciu. Sau poţi să-ţi exprimi opinia într-o şedinţă de redacţie, înfruntând linia editorială impusă de patronul publicaţiei. Din poziţia celui care n-are oricum chef sau curaj să acţioneze, ţi-e la îndemână să-ţi supraestimezi libertatea. Din poziţia celui care ţine neapărat să acţioneze, a *folosi prost libertatea* e tot o formă de ne-libertate – e profilul lui Gică-contra – eternul non-conformist compulsiv; sau profilul lui Gigi-durul, pentru care libertatea e acelaşi lucru cu contondenţa. [...] (Cu italice şi aldine cursive în original) (Contributors.ro., 20.03.2020).

https://www.contributors.ro/speran%c8%9be-%c8%99i-iluzii-stropite-cu-saliva-despre-colapsul-valorilor-civice/

În fragmentul de mai sus, termenii filosofici consacraţi: *relativism, raţiune, axiologic, valoare, absolut, ideologie, epistemologic*, descompunerea emfatică a unor lexeme: *de-motivare*, *ne-libertate*, specifică terminologiei filosofice (Munteanu 2003: 188), precum şi sublinierea grafică, prin cursive, a unor pasaje indică fără echivoc orientarea speculativă a discursului. Densitatea termenilor filosofici afectează şi celelalte componente lexicale, care, integrate în alt context, nu ar fi avut neapărat o încărcătură filosofică, ci doar livrescă. De exemplu, cuvintele *deliberare, dimensiune, libertate, lume*, înscrise într-o direcţie hermeneutică, capătă profilul unor noţiuni ontologice. Inserarea unor expresii colocviale: „*să o spună pe şleau*”, „*e profilul lui Gică-contra – eternul non-conformist compulsiv; sau profilul lui Gigi-durul*”, e menită să contrabalanseze nota elitistă, în spiritul stilului publicistic. Totuşi, mixajul este neomogen, elementele colocviale rămânând izolate şi sunând strident în retorica afectată a discursului. Autoarea nu dă senzaţia că doreşte să argumenteze o idee, ci să divagheze, într-o manieră deconstructivistă (Derrida) asupra unor concepte. Discursul rămâne monologic, neancorat interdiscursiv; prin urmare, colocvialitea sună artificial şi forţat. Chiar din titlul *Speranţe şi iluzii stropite cu salivă. Despre colapsul valorilor civice* observăm această incompatibilitate stilistică, între un registru abstract şi altul colocvial, concret-metaforic.

Cele două discursuri, filosofic şi publicistic, nu se exclud reciproc, dată fiind orientarea lor argumentativă. Este nevoie însă de o bună practică şi de o exersare a lor, pentru ca tonul să-şi piadă preţiozitatea, iar stilurile să se întrepătrundă firesc.

3.2. Termenii filosofici creează un efect de obiectivare şi ironică distanţare, atunci când sunt folosiţi în descrierea sau analiza unor evenimente din viaţa publică, în special politice. Cu cât subiectul este mai trivial, cu atât linia de separaţie dintre autor şi obiectul discursului său este mai netă, în termeni morali.

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

(3) Vlad Zografi, *Prostia USL*
PS La Realitatea TV l-am ascultat pe dl Emil Hurezeanu – pe care nu-l pot bănui nici o clipă de neinteligenţă. Domnia sa a spus că mai importantă decât discursul ţinut de Băsescu în Parlament a fost atitudinea în care asculta discursul dlui Greblă. Mai mult, dl Hurezeanu a asemănat acea atitudine cu gesturile lui Ceauşescu din 21 decembrie 1989. Recunosc că sunt stupefiat de fineţea hermeneutică a dlui Hurezeanu. Oricât mi-aş tortura imaginaţia, mi-e imposibil să-l urmez în această subtilă paralelă. Eu unul n-am văzut la Traian Băsescu altceva decât un uşor plictis în acele atât de expresive momente – după dl Hurezeanu – în care a tăcut.

PPS E o ironie oribilă a vremurilor în care trăim faptul că vestea descoperirii bosonului Higgs – un eveniment excepţional pentru cunoaşterea umană – este înghiţită în bruiajul mitocănesc al aşa-zisei politici.
(Contributors.ro, 05.07.2012)
https://www.contributors.ro/prostia-usl/

Termenul „hermeneutic" pentru „interpretativ" este preţios în context, dar această afectare stilistică are un rol discursiv precis, subliniind ironic o atitudine inadecvată, o acribie analitică acolo unde realitatea banală nu o impunea. Eleganţa cu care este respinsă interpretarea discutată, prin evitarea negaţiei şi insistenţa pe incapacitatea vorbitorului de a înţelege: „*Oricât mi-aş tortura imaginaţia, mi-e imposibil să-l urmez în această subtilă paralelă*", augmentează efectul unei ironii subtile şi rafinate. Ironia este produsă aici prin supralicitarea principiului politeţii, asumarea eşecului comunicativ exprimând deferenţa. Un comportament politicos, prea evident politicos, declanşează, prin încălcarea ostentativă a principiului cooperativ, ironia[25].

În exemplul (4), un fapt divers cotidian este prezentat drept esenţa unei distopii, a unui univers fundamental rău, distorsionat:

(4) Stela Giurgeanu, *O distopie românească*
La mitingul de anul acesta al Diasporei două pancarte mi-au atras atenţia. Pe una scria „Fără mici şi bere, PSD-ul piere", iar pe cealaltă „Neam vîndut pe 2 mici". În spatele hazului de necaz, mesajul este, în fapt, unul grotesc, căci este esenţa distopiei pe care o trăim.

[25] După Leech (1983), recurgerea la ironie în situaţii în care se doreşte exprimarea unei judecăţi defavorabile este într-un grad înalt socializată, astfel încât se poate vorbi despre un principiu al ironiei (PI), care se alătură principiului cooperativ (PC) şi celui al politeţii (PP). Acesta este un principiu de al doilea rang (*a second-order principle*), funcţionarea sa neputând fi explicată decât prin raportare la celelalte două principii (PC şi PP). Conform PI, un enunţ exprimând un punct de vedere ofensator trebuie să fie structurat astfel încât să respecte PP, dar, totodată, să permită receptorului sesizarea în mod indirect, printr-o implicatură, a conţinutului său agresiv („If you must cause offence, at least do so in a way which doesn't overtly conflict with the PP, but allows the hearer to arrive at the offensive point of your remark indirectly, by way of implicature" (Leech 1983: 82)). Forma tipică a ironiei este un comportament verbal politicos, prea evident politicos; încălcarea unei maxime a PC reprezintă o formă de supraevaluare a PP. Forţa ironică a unui enunţ este semnalată fie prin exagerare (violarea maximei calităţii), fie prin atenuare (violarea maximei cantităţii). Intensitatea acestei forţe variază de la ironia comică, la ironia agresivă, apropiată de sarcasm (Leech 1983: 143–144).

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

> Dar nu e vorba despre o distopie „clasică”, una literară, în care acţiunea se petrece, de cele mai multe ori, în viitor, într-o societate sumbră, închisă, oprimată de un Stat atotputernic, o societate de oameni hipnotizaţi, care cred cu tărie că trăiesc într-o lume perfectă, care nu se revoltă şi care nu crâcnesc, nici măcar între patru pereţi.
> România a inventat o nouă formă de anti-utopie, o combinaţie între Caragiale şi Ionesco, între superficialitate şi disperare. Ea nu se petrece în viitor, ci în prezent. Culorile ei de suprafaţă nu sunt sumbre, ci aparţin, mai degrabă, unei atmosfere de bâlci, în care predomină culorile ţopeniei. Dar, deşi prezentăm toate simptomele acelui „loc rău” – un Stat care nu pune pe primul plan siguranţa şi bunăstarea cetăţenilor, ci cultul propriei personalităţi, o elită politică care clămpăne până la exasperare folosind acel teribil mioritic „o să facem / o să dregem”, fără a face şi fără a drege mai nimic, diferenţa majoră a distopiei noastre mioritice constă, de fapt, în oameni.
> (*Dilema veche*, 11.08.2019)
> https://www.dilemaveche.ro/sectiune/dilemablog/articol/o-distopie-romaneasca

Analogia dezvoltată în fragmentul reprodus este exagerată, orice distopie (termenul opus utopiei) fiind un construct teoretic, greu de raportat la o realitate democratică (oricât de originală sau „mioritică” ar fi aceasta). O realitate grotescă sau comică nu înseamnă o realitate fundamental rea, aşa cum autoarea încearcă să argumenteze. „Micii şi berea”, care sunt legaţi, în mentalitatea colectivă românească, de lumea descrisă în schiţele lui Caragiale, nu pot, în niciun caz, să susţină ideea de distopie (înfricoşătoare în sine), ci de societate veselă, ignorantă, poate gregară (cum, de fapt, este un mare procent al umanităţii). Prin alegerea termenului, autoarea nu numai că dezvăluie un anumit tip de rigiditate intelectuală şi afectivă, care o împiedică să descrie obiectiv realitatea, dar se şi plasează în ipostaza de neinvidiat a unui judecător nedrept.

3.3. Înscrisă în retorica textului publicistic, terminologia filosofică are funcţia de a declanşa un discurs speculativ. Evenimentul politic analizat prin filtrul raţional al discursului filosofic devine astfel un pretext pentru reflecţia generală. Introducerea unor fragmente pur speculative mai ample este destul de neobişnuită pentru profilul, în general, descriptiv-informativ al textului jurnalistic. În acest cadru, judecăţile de valoare sunt exprimate clar şi succint, astfel încât publicului să-i fie indusă o opinie fermă despre evenimentul concret, nu despre valoarea lui exemplară, abstractizantă. Este nevoie de o virtuozitate stilistică specială şi un simţ al adecvării la context pentru a realiza o fuziune discursivă armonioasă între partea de ancoraj referenţial (stabilirea contactului cu cititorul, indicarea evenimentului) şi inserţia speculativă, aşa cum putem observa în exemplele (5) şi (6):

(5) Gabriel Liiceanu, *Răul României de azi: o mafie camuflată în partid*

Știu, îndepărtarea unui personaj atât de nociv ne-ar smulge un oftat de ușurare. Ne-am trage oleacă sufletul, ne-am ostoi după o vreme umilințele înghițite în acest an și

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

jumătate, am reuşi poate să uităm cu timpul ruşinea de a fi fost conduşi de un personaj subaltern carent în vorbire, care confundă potlogăria cu afacerea şi vătăfia de judeţ cu cariera de om de stat. Dar după toate astea, puroiul la vârf s-ar reface negreşit, generat de alt microb născut din aceeaşi plămadă a răului. [...]

Mă pregăteam să scriu rândurile acestea, când un comentariu, semnat Josef Svejk, la un text pe care l-am publicat în urmă cu câteva zile pe *Contributors*, mi-a formulat întocmai gândul: „Până la urmă problema nu e atât Dragnea, cât PSD-ul în sine. Persoana lui Dragnea şi soarta sa sunt lipsite de relevanţă. Şi dacă îl trăzneşte fulgerul mâine, nimic nu se va schimba în bine". **Ideea că răul se află în structură, şi nu în accidentul persoanei pe care aceasta o generează**, e de altfel în mintea multor români.

Voi face acum o digresiune despre ceea ce am numit cu altă ocazie „fiara lăcomiei". Spuneam atunci că fiara lăcomiei, care se ascunde în viscerele fiinţei umane chinuind-o în cele mai hidoase chipuri, e veche de când lumea. Ea nu poate fi domesticită cu vorbe frumoase, cu precepte de morală sau religie, cu aluzii la ruşine şi cu trimiteri la cantitatea de suferinţă existentă pe lume. Fiara lăcomiei se trezeşte în mai toţi oamenii care vin în contact cu locurile unde apar banii. Fiara lăcomiei nu poate fi ţinută în frâu decât de reguli, legi şi justiţie. Trebuia cumva controlată şi supravegheată natura umană muşcată, imediat după „izgonirea din rai" – când fluviul istoriei a început să alerge vesel printre măceluri, jafuri şi urgii de tot soiul – de fiara lăcomiei. Din această pricină s-a născut în societăţile moderne „statul de drept". Din cauza asta Uniunea Europeană ţipă întruna înspre câteva ţări din Estul Europei „justiţie, justiţie, justiţie!". (Cu aldine, subl. n.) (*Revista 22*, 30.06.2018)

https://revista22.ro/opinii/gabriel-liiceanu/rul-romniei-de-azi-o-mafie-camuflat-n-partid

(6) Vlad Zografi, *Negaţionalismul*

Încep să pricep ceva-ceva din discursul pesediştilor şi al aparatului de propagandă. **Dar înainte să-i dau o interpretare logică, se cuvine să fac o observaţie elementară, ca un mic bemol pus peste tot ce urmează**: în sfera umanului nimic nu-i absolut, aşa cum cer rigorile logicii, nu există alb pur şi negru pur. Din punct de vedere practic, problema care se pune în societate nu e lichidarea completă a neajunsurilor, ci crearea unor mecanisme care să le poată corija – o reacţie la disfuncţie, care s-o reducă permanent şi să dea încredere în funcţionarea rezonabil de bună a societăţii, în perfectibilitatea ei. În fond, despre gradul de încredere e vorba aici.

Spuneam că încep să pricep. Da, există într-adevăr un stat paralel, ba mai mult, există un univers paralel. Să-i zicem Universul N. El a fost creat prin eforturile liderilor PSD şi ale aparatului lor de propagandă. Tot ce există în universul nostru îşi are un corespondent în Universul N, având însă un mare N în faţă. De pildă, există şi acolo politicieni, mai bine zis N-politicieni, cum sunt doamna Dăncilă sau domnul Daea, N-specialişti, ca domnul Vâlcov, e plin de N-jurnalişti care populează Antena 3 şi RTV, avem mari N-victime (corespondenţi ai foştilor deţinuţi politici), ca domnii Adrian Năstase şi Sebastian Ghiţă, sau doamna Elena Udrea, se organizează N-mitinguri, există până şi N-ONG-uri, şi N-intelectuali, cum sunt domnii Răzvan Theodorescu sau Eugen Simion, recent nobelizabil. Sub aspectul formei, Universul N seamănă bine cu universul normal. Şi e la fel de coerent, ba chiar mai. (Cu aldine, subl. n.) (Contributors.ro, 15.02.2019)

https://www.contributors.ro/nega%c8%9bionalismul/

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

Deşi tehnica de raţionament este asemănătoare, cei doi autori o folosesc diferit. La Liiceanu, reflecţia morală despre esenţa lăcomiei este declanşată de sensul filosofic al sintagmei *accidentul persoanei*[26]. Interpretarea capătă, prin trimiterile intertextuale la „fiara“ din *Apocalipsa* lui Ioan, o notă gravă, deopotrivă escatologică şi revelatoare (< gr. *apokálypsis* „revelaţie”). Interferenţele conceptuale şi stilistice cu textul teologic conferă textului jurnalistic un neobişnuit caracter verdictiv şi inexorabil. Este un tip de afectare livrescă, neconcordantă cu fluenţa, informativitatea şi colocvialitatea stilului jurnalistic, şi ca atare textul este greu de asimilat altfel decât ca un discurs elitist şi intelectualizant.

În articolul lui Vlad Zografi, seriozitatea reflecţiei generale, care respinge o viziune maniheistă a lumii, este deturnată ironic. Conceptului „Statul paralel”, vehiculat în sfera politică românească, îi este contrapus cel de univers paralel din fizica cuantică. Analogia, deopotrivă ştiinţifică şi filosofică (semiotică – „lumile posibile”), este un prilej de a enumera câteva dintre figurile care populează spaţiul public şi care asigură „coerenţa” grotescă a acestor universuri. Parodierea stilului filosofico-ştiinţific (reflecţia generală caută o rezolvare logică) are ţinte satirice, iar satira a constituit, de la originea presei, una dintre formele preferate de critică (se poate aminti aici activitatea jurnalistică şi pamfletară a lui Jonathan Swift sau Daniel Defoe).[27] Registrul serios devine doar un cadru pe care se grefează ironia (despre raporturile serios-ironic vezi Hamon 1996: 60 şi urm.). Ironia/satira (prin satiră înţelegem o ironie cu viză socială) rămân mijloace rafinate, dar şi universal comprehensibile, de critică socială, atunci când autorul reuşeşte să ridice particularul la general.

Cele două exemple diferă prin modul în care utilizează digresiunea speculativă: în exemplul (5), reflecţia porneşte de la un caz particular, dar are valoare în sine, independentă de cadrul comunicativ, în timp ce, în exemplul (6) devierea speculativă serveşte unei linii argumentative (ironia are funcţia unui argument cvasilogic[28], punând în evidenţă o contradicţie) şi este astfel mai bine integrată în retorica textului publicistic.

3.4. Tendinţa de a explica un concept este proprie discursului filosofic. Aşa cum Adorno nota, reflecţia asupra limbajului şi asupra sensurilor cuvintelor constituie în bună măsură chiar obiectul filosofiei (Adorno 1976: 7). Multe articole din presa culturală au ca obiect chiar o redefinire (filosofică) a unor cuvinte, o reinterpretare. Scopul articolului este reflecţia filosofică, şi nu informarea. Definiţia speculativă, spre deosebire de definiţia lexicală şi de definiţia argumentativă, are ca scop aprofundarea sensurilor unui concept, descoperirea valenţelor interne şi a

[26] *accident* s.n. (Fil.) Însuşire trecătoare, neesenţială a unui lucru [*DEX*]. „**Accidental** and **Essential** A property is essential for an object if the object must have the property to exist and be the kind of thing that it is. A property is accidental if the object has the property, but doesn't have to have it to exist or be the kind of thing that it is. (*Glossary of philosophical terms*, Oxford University).

[27] Pentru o istorie a presei, vezi Jeanneney (1997).

[28] Pentru tipologia argumentelor cvasilogice, vezi Perelman, Olbrechts-Tyteca (2008/[1958]: 259–350). Pentru o perspectivă aplicativă asupra acestor argumente, vezi Hoinărescu (2018).

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

esenţei acestuia. Acest gen de discurs investighează relaţia dintre cuvinte şi social, sensurile contextuale, istorice şi culturale ale conceptelor. De multe ori, cum este cazul în exemplul (7), autorul propune o interpretare nouă. Parcurgerea (selectivă) a istoriei cuvântului „libertate" generează o dezbatere a ideilor pe care conceptul respectiv le-a suscitat în diverse spaţii culturale. Definiţia termenilor este mult mai problematică în filosofie decât în ştiinţele exacte, pozitive (Adorno 1976: 17). Spre deosebire de lexicografie, al cărei scop este formularea unei definiţii univoce şi stabile a unui cuvânt sau noţiuni, definiţia filosofică are tendinţa de a explica, de a dezvolta toate posibilităţile empirice ale conceptului.[29] Un concept empiric, adică un concept care derivă din experienţă, afirmă Adorno, citându-l pe Kant, nu poate fi în niciun chip definit, ci numai explicat (Adorno 1976: 19). Termenii filosofici nu au o semnificaţie constantă, ci se modifică la fiecare autor. Reflecţia filosofică disturbă percepţia spontană asupra semnificaţiei cuvintelor, induce un efect de înstrăinare, de obiectivare, care le complică sensurile obişnuite (cf. Adorno 1976: 28).

(7) Andrei Vieru, *Libertatea ca anomalie. O apologie a gândirii occidentale*

De-a lungul istoriei sale, Rusia a cunoscut trei momente de libertate. Vroiam să spun „mari şi late" deşi mai potrivit ar fi „puţine şi scurte". Prima orânduire cu caracter democratic din Europa pre-modernă, Republica de la Novgorod, se întindea, din secolul XII până în secolul XV, pe un teritoriu mult mai restrâns decât cel al Rusiei de azi. Cât despre perioada de libertate începută la câtva timp după revoluţia din 1917, ea era prin 1923 sau 1924 deja încheiată. Nici libertarianismului lui Gorbaciov şi al lui Elţîn din prima jumătate a anilor 1990 nu i-a fost dat să dureze…

Libertatea e un bun extrem de precar, fie că e vorba de libertate politică, fie că e vorba de libertate de gândire. În cele ce urmează, voi arăta de ce nu poate fi niciodată altfel. Mai exact, voi arăta de ce libertatea, oricare ar fi ea, nu poate reprezenta niciodată regula, ci doar, într-un sens precis, excepţia. Iar dacă într-adevăr libertatea constituie o excepţie, şi încă fragilă, atunci ea trebuie apărată cu orice preţ, fiindcă regulile şi legile naturii se mai apără şi singure [...].

Nu pot lărgi definiţia domeniului libertăţii nici la întreg domeniul facultativului pentru că, de pildă, e facultativ să încerc să pătrund pe serverele private ale lui Hillary Clinton, dar, dacă m-ar fi chemat Guccifer 2.0., aş fi aflat pe pielea mea că era nu doar opţional, ci şi interzis: *opţiune indisponibilă*.

Ceea ce, într-o societate, este în acelaşi timp permis şi facultativ se află *între* obligatoriu şi interzis – adică la mijloc, simetric faţă de amândouă, *la fel de străin* şi de ceea ce este „musai" şi de ceea ce e „poprit". (Cu italice în original) (Contributors.ro, 19.10.2016)

https://www.contributors.ro/libertatea-ca-anomalie-o-apologie-a-gandirii-occidentale/

[29] În filosofie, acest tip de definiţii care caută să surprindă esenţa unui concept, se numesc *definiţii reale* în opoziţie cu cele *nominale* (sau semantice). Vezi Schiappa (2003: 6): „[…] anytime someone posits a question of the form "What is X?" or attempts to offer a definition based on what he or she believes X really or truly is, the result is an effort toward a fact of essence, or what also is called a "real" definition".

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

În exemplul (7), cuvântul „libertate”, care a avut mereu o dimensiune conceptual-filosofică, este redefinit pornind de la un eveniment istoric, sociopolitic. Prezentarea cadrului istoric are o valoare argumentativă[30], configurând şi susţinând totodată semnificaţia pe care autorul doreşte să o confere termenului analizat. Astfel de articole care îmbină documentarea istorică cu reflecţia conceptuală şi analiza sociopolitică ajută, în general, cititorul să contextualizeze un eveniment, să-i recunoască funcţia exemplificatoare şi să descopere sensurile ascunse, neexplorate ale unor noţiuni devenite comune.

Aceeaşi tendinţă de redefinire şi explicare a conceptelor, pentru a putea înţelege un eveniment sau o serie de evenimente, este surprinsă în exemplul următor:

(8) Vlad Zografi, Este PSD-ul comunist?

La mitingurile anti-PSD dinaintea alegerilor prezidenţiale s-a strigat „Jos comunismul!”, la fel şi la manifestaţia din seara zilei de 16 noiembrie, care sărbătorea victoria lui Klaus Iohannis. Apoi, una dintre explicaţiile date de liderii PSD pentru înfrângerea lui Victor Ponta a fost asocierea acestuia şi a partidului său cu comunismul, pe filiera Ion Iliescu. S-a spus, şi nu numai de către PSD-işti, că asocierea e falsă, anacronică, odată ce regimul Ceauşescu a căzut acum 25 de ani, iar vârsta lui Victor Ponta şi a multor apropiaţi ai lui i-a împiedicat să fie membri PCR. Destui analişti fini au găsit acuzaţia ridicolă şi, punând-o pe seama sloganurilor de campanie care prind la public, au ignorat-o. În cele ce urmează, voi încerca să răspund pe-ndelete la întrebarea din titlu.

Ce trebuie făcut din capul locului e lămurirea sensurilor unui cuvânt delicat – „comunismul”. E delicat pentru că are două accepţiuni: una manifestă şi univocă, cealaltă obscură şi polimorfă. Prima ţine de ideologie, a doua de practică. De regulă, comentatorii o iau în calcul doar pe prima, fiindcă e mult mai uşor de operat cu ea şi se supune, docilă, regulilor clişeului, emblema cu secera şi ciocanul se aplică automat pe ea.

În plan strict ideologic, comunismul a fost şi continuă să fie tentant, odată ce, fiind orientat spre societate şi răspunzând nevoilor fireşti ale celor defavorizaţi, pare să fie contraponderea la efectele inacceptabile ale darwinismului economic. Că este utopic se vede după o analiză atentă a premiselor lui, dar, mai simplu şi mai limpede, după ce ai perspectiva istorică asupra rezultatelor la care a condus. Societăţile moderne din lumea civilizată au sfârşit prin a-l aşeza la periferia vieţii politice, înţelegând că răspunsul corect la problemele pe care pretinde că le rezolvă este social-democraţia.

Dar cine a trăit comunismul pe pielea lui ştie foarte bine că tratatele de marxism-leninism şi socialism ştiinţific, cu toate lozincile şi afirmaţiile mirobolante din ele, n-au nicio legătură cu experienţa directă. Dincolo de ideologie, există un manual de uz intern pentru punerea în practică a comunismului, niciodată tipărit ca atare, dar aplicat cu stricteţe de aparatul de conducere din ţările unde s-a instalat comunismul. Mi s-a întâmplat de multe ori să fiu întrebat de tineri de ce n-a fost regimul comunist răsturnat mai devreme, cum de am putut noi, ăştia bătrâni, să-l suportăm atâta timp – dându-mi-se să înţeleg că ei s-ar fi revoltat, ar fi dat de pământ cu activiştii şi securiştii, aşa încât ţara ar fi câştigat decenii bune de viaţă democratică. Răspund mereu la întrebarea asta încercând să desluşesc ce scrie

[30] Argumentele de cadraj presupun dispunerea informaţiilor de fundal în aşa fel încât teza susţinută să fie mai bine pusă în valoare (vezi Breton 2003: 45; 79–85).

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

în acel tratat de uz intern pentru aplicarea comunismului, unde sunt trecute forţele care au făcut cu putinţă perpetuarea îndelungată a sistemului.

(*Revista 22*, 07.12.2014) https://revista22.ro/opinii/vlad-zografi/este-psd-ul-comunist

Structura articolului este interesantă. Primul pasaj este o contextualizare sociopolitică, urmată de un paragraf metacomunicativ, unde autorul motivează necesitatea de a redefini conceptul de comunism. Introdus în cadrul flexibil al speculaţiei filosofice, „comunismul" nu este văzut doar în dimensiunea sa politico-ideologică şi istoristă („*În plan strict ideologic, comunismul a fost şi continuă să fie tentant...*"), ci şi ca un model de fiinţare, o condiţionare ontologică a individului („*Dar cine a trăit comunismul pe pielea lui ştie foarte bine ...*"). După rigoarea teoretică iniţială, prezentarea se narativizează, devine subiectivă şi mai expresivă stilistic. Argumentul prin definiţie, prin natura sa, abstract, este susţinut de argumente bazate pe realitate (experienţa personală)[31]. În retorica textului publicistic, este firească tendinţa de a combina mijloacele de convingere axate pe raţionamente (de tipul definiţiilor) cu tehnici de persuasiune având o componentă mai expresivă, care să suscite emoţia şi empatia cititorului. Aceasta nu afectează ţinuta eseistică şi reflexivă a textului; după cum se poate observa, orice cuvânt poate căpăta, în fond, o greutate conceptuală, atunci când face obiectul unei investigaţii metodice.

3.5. Un simptom al glisării stilului publicistic spre speculaţia filosofică este modul de utilizare a intertextualităţii. Intertextualitatea nu îşi are sursa numai în vulgata culturală, formată din clişee literare, formule vehiculate de şcoală şi media, inclusiv platformele *social media*, ca în presa obişnuită, ci este mai degrabă obscură, accesibilă numai unor oameni instruiţi. Scopul nu este recunoaşterea sursei, ci, uneori, ocultarea ei. În textul lui Andrei Pleşu remarcăm însă şi tendinţa enunţată mai sus de a generaliza, pornind de la un eveniment cotidian din viaţa publică.

(9) Andrei Pleşu, *Metamorfoze*

Am cunoscut o sumedenie de inşi, de toate vârstele, trecuţi din viaţa „civilă" în viaţa politică sau, pur şi simplu, din postura de „simplu cetăţean" într-o funcţie publică de conducere. Am trăit eu însumi o asemenea „schimbare la faţă", aşa că ştiu despre ce vorbesc. În 90% din cazuri apar severe tulburări de personalitate, modificări radicale ale modului de a gândi, de a vorbi, de a te raporta la ceilalţi. Din adâncul noului „promovat" iese la lumină o dihanie bălţată, despre care el însuşi nu ştia nimic înainte să urce în grad. A deveni şef, lider de opinie sau de partid, vedetă de televiziune, ministru, mă rog, VIP de o specie oarecare, echivalează mai întotdeauna cu o mică – sau mare – sminteală. Ar fi la îndemână să vorbim de „rinocerizare", dacă n-am fi în ţara lui Caragiale, „o ţară tristă, plină de umor", aşezată definitiv la „porţile Orientului, unde totul se ia în uşor". Rinocerizarea e dramatică, sumbră, când nu e direct sângeroasă. Sminteala autohtonă e şi ea toxică, dar are un „ce" ridicol:

[31] Argumentul prin exemplu este inventariat printre argumentele bazate pe structura realului de către Perelman şi Olbrechts-Tyteca ([1957]/2008: 351; 471).

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

stârneşte mai curând deriziune decât teamă. Nu impresionează prin ferocitate, ci prin penibil. E uluitor să constaţi ce poate face, dintr-un om până mai ieri „normal", instalarea într-un fotoliu, într-o demnitate publică, într-un nor pufos de notorietate. Ideal vorbind, ar trebui să trecem toţi, o dată în viaţă, printr-o asemenea provocare: am avea ocazia să ne întâlnim cu străinul din noi, cu limitele umanităţii noastre, cu chipul nostru adevărat. (*Dilema veche*, nr. 857, 10-16.09.2020)

https://dilemaveche.ro/sectiune/situatiunea/articol/metamorfoze

Fragmentul de mai sus este construit ca un colaj de surse nedeclarate – aluzii livreşti – şi totodată o pastişă a genului, trimiteri la anumite stiluri şi genuri discursive. Titlul, care activează o referinţă textuală binecunoscută (*Metamorfozele* lui Ovidiu), semnalează metadiscursiv procedeul. Ghilimelele sunt semnalul grafic al plurivocităţii, dar şi al distanţării de aceste surse. Cuvintele „civil", „simplu cetăţean" prin care se reproduce polifonic platitudinea stilului juridic-administrativ, dar care trimit aluziv şi la Caragiale, sunt contracarate imediat de conotaţiile metafizice ale termenilor teologici „schimbarea la faţă", „sminteală"[32]. Interpretările metafizice creează o tensiune ontologică, afirmaţia finală „*am avea ocazia să ne întâlnim cu străinul din noi, cu limitele umanităţii noastre, cu chipul nostru adevărat*" introducând deja o interogaţie filosofică, universal-valabilă. Interferenţa registrelor permite discursului să fie colocvial şi sobru în acelaşi timp, aparenta accesibilitate formală neafectând profunzimea reflecţiei.

3.6. Prevalenţa argumentaţiei cvasilogice într-un articol de presă este o marcă a unei culturi filosofice solide şi a unei deprinderi de analiză obiectivă, raţională, care se execită indiferent de agenda publică, supusă adesea unor tendinţe şi direcţii dominante (engl. *mainstream*). Discursul publicistic, înclusiv în varianta sa elitistă, se acomodează uşor la manipularea cognitivă sau emoţională, în funcţie de contextul sociocultural, putând trece, în regimurile totalitare, la forme absolute de propangandă. O tentativă de analiză riguroasă, bazată pe premise logice, a unui subiect puternic ideologizat este semnul unei gândiri independente şi critice:

(10) Andrei Vieru, *Lecţia corectitudinii politice*

O veche butadă din timpul comunismului suna aşa: „Nu poţi fi în acelaşi timp cinstit, inteligent şi membru de partid. Cinstit cu tine însuţi şi treaz la minte, da – dar atunci n-ai cum să fii membru de partid. Treaz la minte şi membru de partid? Foarte posibil – dar în cazul ăsta n-ai cum să fii onest. Eşti dintr-o bucată şi în acelaşi timp membru de partid? De-acord, însă în cazul ăsta nu poţi fi decât un nătărău."

Reacţia celui căruia i-o spuneai verde în faţă avea darul să-i trădeze apartenenţa la una dintre cele trei categorii. Prima categorie se amuza, cei din a doua se enervau. În fine, membrii de partid *cinstiţi* rămâneau nedumeriţi ca viţeii la poarta nouă.

[32] În versiunile neotestamentare româneşti, „sminteală" traduce gr. *skandalon* (σκάνδαλον), iar „a sminti" este echivalentul gr. *skandalizo* (σκανδαλίζω). „Ca şi substantivul *skandalon*, şi verbul [*skandalizo*] este greu de acoperit semantic prin traducere. [...] El înseamnă şi „a scandaliza", şi „a fi pricină de păcat" sau „a duce la păcat", şi „a provoca un rău cuiva" (Bădiliţă 2015: 334).

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

Am mai aşternut cândva pe hârtie butada de mai sus **[1]**. Atunci de ce mai pomenesc de ea acum? Fiindcă mi se pare limpede că ea nu şi-a pierdut nici o iotă din tâlc. Devine din ce în ce mai clar că, presupunând că şi l-ar fi pierdut vreodată, în prezent şi l-a redobândit. Butada căzuse în desuetudine doar în răstimpul dintre momentul căderii comunismului şi 11 septembrie 2001, perioadă în care ideologiile însele au putut părea definitiv depăşite. Din păcate, acestei dulci iluzii nu i-a fost dat să dureze.

[...] **Americanizarea Teleormanului şi teleormanizarea Americii**

Cultul *Diversităţii* şi obsesia antirasismului sunt propovăduite astăzi de adepţii „corectitudinii" politice în numele metisajului generalizat – adică al *Uniformizării* generale gândite în termeni rasiali. S-o recunoaştem: două contradicţii dintr-o singură aruncătură de mătură!

Pot lesne înşira multe alte incoerenţe atât ale aşa-numitei doctrine a „corectitudini politice" cât şi ale aplicării ei în practică:

– Cultul intoleranţei în numele toleranţei…

– Negarea şi, uneori, înfierarea creştinismului în numele libertăţii religioase…

– Sabotarea libertăţii religioase în numele laicităţii cu dublu standard…

– Sabotarea principiului laicităţii în numele libertăţii religioase (tot cu dublu standard)…

– Încurajarea (de cele mai multe ori indirectă, dar nu totdeauna) a antisemitismului islamic în numele antirasismului…

– Apartheidul dintre femei şi bărbaţi instituit în numele desfiinţării apartheidului… (În numeroase spaţii publice din Occident a devenit demult o realitate.)

– „Discriminarea pozitivă" practicată în numele luptei împotriva discriminărilor… – Cenzura şi autocenzura propovăduite în numele libertăţii de exprimare şi al drepturilor individului…

– Violarea constituţiei SUA în numele constituţiei SUA… (Aşa şi trebuie: într-o Curte Constituţională merită să şadă doar jurişti competenţi – în stare să arate cât e Constituţia de neconstituţională.)

– Reducerea interlocutorului la tăcere şi la *hitlerum* în numele dialogului şi al dezbaterii libere a ideilor.

– Ura în numele iubirii universale… Ura *profesională* împotriva urii, *fobia* „fobiilor" de tot soiul, practicată de funcţionarii ONG-urilor *anti-hatred* – împotriva, bineînţeles, a tuturor celor care, prin simpla lor existenţă, le justifică salariile şi le încurajează zelul…

– Insulta la adresa inteligenţei tuturor, practicată în numele menajării *unora*. (Exemple ar fi cu duiumul; de dragul conciziei, le las pe seama cititorului.)

Ar mai fi multe de enumerat: în primul rând că, de pildă, cultura franceză (aşa cum bine o spune noul preşedinte al Franţei) nici nu există. În al doilea rând că această cultură s-a făcut vinovată de crime împotriva umanităţii. Şi în al treilea rând că această cultură e menită să dispară. (Vorba binecunoscută: în primul rând n-am împrumutat de la dumneata nicio cratiţă, în al doilea rând că era găurită şi, în al treilea rând, ţi-am dat-o demult înapoi.) (Cu italice şi aldine în original) (Contributors.ro., 24.05.2017) https://www.contributors.ro/lectia-corectitudinii-politice/

În descrierea făcută de Perelman şi Olbrechts-Tyteca ([1958]/2008: 259–350), care se raportează la logica lui Aristotel, argumentaţia cvasilogică este modelul cel mai apropiat de demonstraţia ştiinţifică sau de dialectica pură. Sub această denominaţie se înscriu raţionamentele formale, logice sau matematice, care formează nucleul

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

argumentaţiei valide, opuse celei falacioase. Printre argumentele cvasilogice, se află cele bazate pe contradicţie – contradicţia logică sau incompatibilitatea. Adesea, inclusă în stilurile mai colocviale sau mai retorice (discursul publicistic sau cel politic), contradicţia este evidenţiată prin recursul la ironie, care devine astfel o tehnică argumentativă. Este cazul articolului lui Andrei Vieru, din care am citat un fragment. Articolul debutează într-o notă colocvial-ironică, pentru ca, ajungând la esenţa problemei supuse analizei, să o argumenteze în termenii cei mai riguroşi, prin identificarea unei serii de contradicţii logice. O asemenea critică exactă, precisă ca o demonstraţie, este puţin frecventă în discursul publicistic, dată fiind diversitatea publicului vizat, unde se pot presupune largi incongruenţe privind nivelul sau tipul de instrucţie. Aşa cum am precizat într-o altă prezentare, „argumentele cvasilogice sunt puţin susceptibile să antreneze emoţii şi adeziuni de tip afectiv; ele se adresează intelectului şi judecăţii riguroase. Sunt întâlnite cu precădere în discursul ştiinţific, şi mai puţin în acele tipuri de discurs public care vizează adeziunea afectivă, cum ar fi discursul politic sau cel mediatic” (Hoinărescu 2018: 248). Nu este vorba aici numai de gradul de cultură. Din observaţiile noastre empirice, indivizii cu o formaţie pur umanistă sunt, în mod surprinzător, mai puţin apţi să înţeleagă o dialectică pură, apropiată de logica matematică, faţă de indivizii care operează cu simboluri numerice (matematicieni, fizicieni sau informaticieni). Desigur, intervine aici şi lipsa culturii argumentative, a dezbaterii de idei, din modelul educativ românesc, dar şi conformismul intelectual, comoditatea de a accepta necritic o direcţie cultural-ideologică dominantă.

3.7. Elitismul pe care terminologia filosofică îl implică poate fi utilizat retoric, ca mod de persuasiune indirectă sau de intimidare intelectuală. Autorii afiliaţi presei culturale sunt, de obicei, formatori de opinie. Articolele lor sunt menite să impună o anumită idee, o conduită în spaţiul public sau să respingă altele, considerate nocive. Spaţiul democratic nu este lipsit de o persuasiune dirijată (altfel spus, de propagandă, definită în sensul neutru[33]) pentru a induce şi a impune anumite tendinţe publice, anumite reprezentări corecte politic. Presa răspunde astfel unor comandamente sociale.

(11) Ioan F. Pop, *Recluziune şi anamneză*

1. Prostia ticăloşită şi decerebrată se foloseşte de orice dezastre, chiar şi de pandemie, pentru a părea atractivă şi frecventabilă, pentru a se insinua în creierele ignare, avide de un senzaţionalism găunos. Aceasta reduce cu brutalitate totul la ceea ce ştie crezând, pe baza solemnei sale ignoranţe şi frivolităţi, că ştie totul. Ea se agaţă de orice anormalitate ca de un colac de salvare, adulmecă orice anomalie sau grozăvie pentru a ieşi, pe baza lor, în prim-planul scabrosului. Pentru a colporta informaţii apocaliptice nu e nevoie de cultură sau de talent,

[33] Termenul “propagandă” este înţeles ca o formă de persuasiune organizată şi controlată, al cărei scop este să modifice opiniile publicului şi, în ultimă instanţă, să-l convingă să acţioneze într-un anumit fel. Totuşi, propaganda este legată de manipulare, implicând uneori tehnici sofistice şi non-etice (vezi Walton 1997; Jowett and O’Donnell 2006, 1–16).

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

ci doar de propensiunea patologică a unui catastrofism spectacular, de o colapsologie delirantă şi de o insaţiabilitate scatofagă. O cohortă de practicanţi ai unei imagologii a deşertăciunii îşi expun fără nicio jenă precaritatea minţii, oferind zilnic un spectacol macabru şi grotesc. Tot soiul de ciocli vocali ieşiţi din ceţurile ratării, din tenebrele manipulărilor, dau lecţii *ex cathedra* unei societăţi abulice, anesteziată de acest interminabil spectacol de balamuc. Epicentrul acestei fanfaronade şi anomii informaţionale este deţinut de te(mbe)leviziunile vulgare şi abrutizante, populate cu ipochimeni dezinhibaţi, gregari şi aroganţi, extraşi din bolgiile umanului. Prostia e mereu trează, la datorie, cu toate urmările ei funeste. Ea nu poate fi doborâtă de nimic, de nici un antidot. Toţi flecarii ştiu ce trebuie făcut, ce trebuie evitat, ce va fi după trecerea acestui flagel, anunţând apodictic că *nimic nu va mai fi la fel*. Nu mai dai peste un neştiutor agreabil, curios şi receptiv, ci doar peste nişte clevetitori ai infernului. Suntem doctori în catastrofe, specialişti în apocalipsă, meşteri în a propaga prăpăstiosul. Raţiunea a devenit un balast inutil, aşa că putem să ne adâncim în somnul ei. Prostia patibulară, incultura crasă, imoralitatea deşănţată se aliază pentru a-şi exhiba neantul mentalitar, dejecţiile sufleteşti. Prostia atotcunoscătoare – cel mai pervers mod de a susţine cea ce nu înţelegi, de a face ceea ce nu ştii.

2. În momentul în care era gata-gata să ajungem supraoameni (în multe cazuri pe bază de supraprostie şi infatuare) – nemaivorbind de cei care se cred pur şi simplu zei –, transferându-ne intenţiile belicoase chiar şi în cosmos, iată că un coronavirus ne aruncă într-un *război* intempestiv şi perfid, ne pune o piedică existenţială aproape fatală, arătându-ne cât de slabi şi de neputincioşi suntem în faţa pericolelor incontrolabile ale vieţii terestre. O omenire care se pregăteşte să zboare pe Marte, care sparge toate barierele cunoaşterii micro- şi macrocosmice se vede îngenunchiată de un virus invadent care îmbracă forma înfricoşătoare a unei pandemii, aruncându-ne brusc în cavernele nesiguranţei şi ale spaimei atavice. […] (Cu italice în original)

(Contributors.ro, 30.12.2020)
https://www.contributors.ro/recluziune-si-anamneza/

Fragmentul de mai sus este o parte a unui articol care, în ansamblu, se prezintă ca o reflecţie asupra existenţei umane, mereu ameninţate de moarte, a reacţiilor diverşilor indivizi în faţa pericolului şi, nu în ultimă instanţă, o reflecţie asupra prostiei, dintr-o perspectivă sociologică şi filosofică. Articolul schimbă mai multe registre retorice, dar debutează ca o diatribă (paragraful **1** reprodus), unde livrescul maschează agresivitatea limbajului. Ţinta acesteia sunt acele grupuri de indivizi, neinstruiţi sau mai puţin instruiţi, care, pe fondul pandemiei, creează panică, propagând diverse scenarii nefaste. Fără îndoială, autorul doreşte să denunţe aceste tendinţe, servind indirect unor cauze sociale şi unei direcţii mediatice de formare a opiniei publice. Lexicul filozofic (*anomie, apodictic*) se inserează într-un vocabular livresc, aproape inaccesibil unui vorbitor obişnuit, care atenuează efectul unei dezlănţuiri retorice de invective: *prostia ticăloşită şi decerebrată, ignar, imoralitate deşănţată, prostie patibulară, neant mentalitar, dejecţii sufleteşti*. Spectrul conceptual/imaginarul eminamente negativ intersectează trei domenii: escatologicul (*apocaliptic, apocalipsă, catastrofă, catastrofism, colapsologie*), funebrul (prostia văzută ca moarte a spiritului şi a umanităţii: *infern, bolgie, ciocli, tenebre, funest, macabru*) şi scatologicul (prostia văzută ca murdărie –

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

scabros, scatofag, dejecţii). Retorica este neconvingătoare totuşi, printr-un abuz de limbaj şi imagini violente, tot atât de iraţionale ca stupiditatea pe care o denunţă. Textul suscită emoţii negative: ostilitate, dispreţ, chiar ură (*patibular* = care merită să fie spânzurat [*DEX*]). Terminologia filosofică, livrescă, cvasi-ezoterică, creează prin ea însăşi o segregaţie între două presupuse caste: elite şi ignoranţi, obligând inconştient receptorul să adopte opinia susţinută de autor. Este o poziţie mai degrabă de intimidare, decât una de seducţie logică.

4. CONCLUZII

Articolul de faţă a propus o analiză contextuală a terminologiei filosofice, într-o abordare interdisciplinară, lexicologică, pragmatică şi argumentativă. Ne-am situat astfel în cadrul integrator al analizei discursului, disciplină care reuneşte şi valorifică diverse orientări teoretice, pentru a pune în evidenţă limbajul ca uz, ca mijloc de comunicare şi interacţiune socială.

Observarea utilizării terminologiei filosofice în discursul publicistic a relevat câteva aspecte funcţionale interesante.

Terminologia filosofică este indisolubil legată de contextul ei de enunţare. Pe de o parte, termenii filosofici consacraţi induc o dimensiune speculativă textului, pe de altă parte, operaţiile de redefinire speculativă a unor termeni comuni actualizează unele strategii caracteristice discursului filosofic. Terminologia filosofică nu poate fi analizată în absenţa recunoaşterii unor strategii discursive specifice.

Discursul filosofic, prin versatilitatea sa formală şi respingerea funciară a dogmatismului ideatic, prin componenta sa argumentativ-analitică şi explicativă, poate fi integrat cu uşurinţă în discursul presei culturale. Pentru a fi însă adecvat funcţional, se creează un gen mixt, unde se intersectează colocvialitatea, intersubiectivitatea, interactivitatea discursului publicistic cu elitismul conceptual, formalismul terminologic şi rigoarea discursului filosofic. Aşa cum am încercat să demonstrăm, fuzionarea lor într-un registru coerent nu este întotdeauna facilă. Este nevoie ca autorul să stăpânească bine ambele registre, altminteri discursul devine artificial şi preţios în context. Publicistica este strâns legată de considerente financiare: vizibilitatea, succesul de imagine şi implicit comercial al autorului sunt foarte importante. Prin urmare, tendinţa prea accentuat speculativă, preţiozitatea termenilor, incapacitatea de a crea o legătură cu cititorul sunt tot atâtea mărci de inadecvare comunicativă, de inadaptare a autorului la un anumit context comunicativ.

Termenii filosofici desemnează concepte fundamentale, indispensabile oricărui demers explicativ sau interpretativ. În consecinţă, ei devin o marcă, un simptom al unei predispoziţii intelectuale şi reflexive, creând substanţă şi prestigiu prin însăşi cunoaşterea şi utilizarea lor fluentă. Naturaleţea cu care acest aparat terminologic este apropriat de cineva îl recomandă ca membru al unei comunităţi de elită.

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

Tentaţia de formalizare este inerentă reflecţiei moderne, care are nevoie de o legitimizare instituţională, de un cod discursiv validat de membrii comunităţii intelectuale. Prin urmare, acest aparat conceptual elitist conturează un ethos intelectual autorului. Ethosul sau imaginea discursivă creată astfel are evident valenţe argumentative şi persuasive, conferind autoritate vocii auctoriale, ale cărei efecte retorice se pot întinde pe o scală de influenţă de la seducţia logică la intimidare.

Încă de la originea presei, articolele de analiză politică, adesea având o componentă satirică şi pamfletară, au fost difuzate în spaţiul public de scriitori ca Jonathan Swift sau Daniel Defoe, la noi – de Eminescu şi Caragiale. O publicistică practicată de scriitori având o cultură filosofică, date fiind valenţele interdisciplinare ale acesteia, reprezintă, din punctul nostru de vedere, cea mai înaltă expresie (retorico-stilistică, nu neapărat etică sau obiectivă) a jurnalismului militant. Recursul la termenii livreşti, nobili, aplicaţi pe o materie adesea trivială, care face obiectul presei de informare şi analiză, poate genera efecte discursive interesante şi variate, de la efectul de obiectivare, propriu discursului filosofic, la modalităţi subiective şi estetice (literare) de a transmite o percepţie negativă, precum ironia şi ridiculizarea.

SURSE

Contributors.ro. https://www.contributors.ro/
Revista 22 https://revista22.ro/
Dilema veche https://dilemaveche.ro/

BIBLIOGRAFIE

Adorno, Theodor W., 1976, *Terminología filosófica* [Título original: *Philosophische Terminologie. Zur Einleitung*], Tomo I, Versión española de Ricardo Sánchez Ortiz de Urbina, revisada por Jesús Aguirre, Edición de Rudolf zur Lippe, Madrid, Taurus Ediciones, S. A.

Aristotel, [1988], *Etica nicomahică*, Traducere, studiu introductiv, comentarii şi index de Stella Petecel, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Aristotel, [2007], *Metafizica*, Traducere, comentariu şi note de Andrei Cornea, Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Humanitas.

Bădiliţă, Cristian, 2015, „Comentariu la Evanghelia după Matei", în *Noul Testament. Evanghelia după Matei.* Ediţie bilingvă. Introduceri, traducere, comentariu şi note patristice de Cristian Bădiliţă, Bucureşti, Editura Vremea.

Becker, Michael A., „On Immanent Critique in Hegel's Phenomenology*"*, *Hegel Bulletin* 41, 2, p. 224–246. https://philpapers.org/rec/BECOIC

Bidu-Vrănceanu, Angela (coord.), 2010, *Terminologii I*, Bucuresti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Bidu-Vrănceanu, Angela (coord.), 2012. *Terminologii II*, Bucuresti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Breton, Philippe, 2003, *L'argumentation dans la communication*, Paris, La Découverte.

Briu, Jean-Jacques (ed.), 2011, *Terminologie I: Analyser les termes et les concepts*, Peter Lang, Bern.

Briu, Jean-Jacques (ed.), 2012, *Terminologie II: Comparaisons, transferts, (in)traductions*, Peter Lang, Bern.

Brownlie, Siobhan, 2002, „La traduction de la terminologie philosophique", *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal*, 47, 3, p. 296–310. https://id.erudit.org/iderudit/008017ar

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

Cabré, Maria Teresa, 1998, *La terminologie. Théorie, methode et applications*, Paris, Presses Universitaires d'Ottawa et Armand Colin.
Descartes, [1989], „Les principes de la philosophie", «Lettre préface», în *Œuvres de Descartes*, IX-2, Paris, CNRS-Vrin.
* * * *Dicţionarul explicativ al limbii române* [*DEX*]. 2016. Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.
Diogenes Laertios, [1997], *Despre vieţile şi doctrinele filosofilor*, Traducere de C. I. Balmuş, Iaşi, Polirom.
* * * *Encyclopaedia Britannica* s.v. philosophy https://www.britannica.com/topic/philosophy
Ene, Claudia, 2004, *Forme ale intersubiectivităţii în limbajul filozofic românesc*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
* * * *Glossary of philosophical terms*, Oxford University. https://global.oup.com/us/companion.websites/9780199812998/studentresources/pdf/perry_glossary.pdf
Granger, Gilles-Gaston, 1988, *Pour la connaissance philosophique*, Paris, Editions Odile Jacob.
Guénon, René, 1939, *La métaphysique orientale*, Paris, Les Éditions Traditionnelles. http://classiques.uqac.ca/
Hamon, Philippe, 1996, *L 'ironie litteraire. Essai sur les formes de l'écriture oblique,* Paris, Hachette Superieur.
Hansson, Sven Ove, 2007, „La formalización en la filosofía", *Astrolabio. Revista internacional de filosofía*, Traducción española de Alonso R. Zela Torres y Omar Hildebrando Vásquez Dávila, 4, p. 42–60.
Hegel, Georg W.F., 2005. *Prelegeri de istorie a filosofiei*, Vol. I, Traducere de D. D. Roşca, Bucureşti, Editura Academiei.
Hoinărescu, Liliana, 2018, „Argumentele cvasilogice", în Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela-Viorica Constantinescu (ed.), *Discursul parlamentar românesc (1866-1938). O perspectivă pragma-retorică*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 247–269.
Jeanneney, Jean-Nöel, 1997, *O istorie a mijloacelor de comunicare. De la origini până astăzi*, Traducere de Mihaela Calcan, Iaşi, Institutul European.
Jowett, Garth S., Victoria O'Donnell, 2006, *Propaganda and Persuasion*, London, Sage Publications Ltd.
Kant, Immanuel, 1987, *Prolegomene la orice metafizică viitoare care se va putea înfăţişa drept ştiinţă*, Traducere de Mircea Flonta şi Thomas Kleininger, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Kerbrat-Orecchioni, Catherine, 2005, *Le discours en interaction*, Paris, Armand Colin.
Lamont, Michel, 1987, „How to become a dominant French philosopher: The case of Jacques Derrida", *American Journal of Sociology*, 93, 2, p. 584–622.
Leech, Geoffrey N., 1983, *Principles of Pragmatics*, Londra – New York, Longman.
Marconi, Diego, 1997, *La philosophie du langage au XXéme siécle*, Traduit de l'italien par Michel Valensi, Éditions de l'Éclat, Paris. http://www.lyber-eclat.net/lyber/marconi/langage.html
Maxwell, Nicholas, 2017, *Karl Popper, Science and Enlightenment*, London, UCL Press. https://discovery.ucl.ac.uk/
Munteanu, Eugen, 2003, „Aspecte ale creativităţii lexicale în terminologia filosofică actuală", în Ofelia Ichim, Florin-Teodor Olariu (ed.), *Limba şi literatura română în spaţiul etnocultural dacoromânesc şi în diaspora*, Editura Trinitas, Iaşi, p. 182–213.
Perelman, Chaïm, 1988, *L'Émpire rhétorique*, Paris, Vrin.
Perelman, Chaïm, Lucie Olbrechts-Tyteca, [1958]/2008, *La nouvelle rhétorique*, *Traité de l'argumentation*, Bruxelles, Éditions de l'Université de Bruxelles.
Peters, Francis E., 2007, *Termenii filosofiei greceşti*, Traducere de Dragan Stoianovici, ediţia a III-a revăzută, Bucureşti, Humanitas.
Popper, Carl, 1959, *The Logic of Scientific Discovery*, [Translation from the German of *Logik der Forschung* with additional footnotes and appendices], London: Hutchinson, New York, Basic Books.
Rey, Alain, 1990, „Lexico-logiques, discours, lexiques et terminologies «philosophiques»", in *Encyclopédie philosophique universelle*, tome 2, *Les notions*, Paris, PUF.
Schiappa. Edward, 2003, *Defining Reality: Definitions and the Politics of Meaning*, Carbondale and Edwardsville, Southern Illinois University Press.

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)

Spano, William, 2011, „La culture comme spécialité journalistique", *Le temps des médias*, 2, 17, p. 164–182. https://www.cairn.info/revue-le-temps-des-medias-2011-2-page-164.htm
Sperber, Dan, and Deirdre Wilson. 1981. "Irony and the Use – Mention Distinction", in Peter Cole (ed.), *Radical Pragmatics*, New York, Academic Press, p. 295–318.
Vaquero, Stéphan, 2009, „L'Unité de la philosophie chez Descartes: metaphysique et topologie morale." *Revue Philosophique de la France et de l'Étranger*, T. 199, no. 4, *L'homme et la nature*, p. 471-484. https://www.jstor.org/stable/41100508?seq=1
Vianu, Tudor, 1978, *Filosofie şi poezie*, în *Opere* VII, *Studii de estetică*, Bucureşti, Editura Minerva, 358-416.
Walton, Douglas, 1997, "What is propaganda, and what exactly is wrong with it?", *Public Affairs Quarterly*, 11, 4, p. 383–413.

THE DISCOURSE OF CULTURAL JOURNALISM. THE PHILOSOPHICAL TERMINOLOGY

Abstract

The paper aims to bring forward a particular case of the relationship between lexicology and pragmatics, by analyzing the specific contextual values of the philosophical terminology in the discourse of cultural journalism. By cultural journalism – a generic denomination for heterogeneous media genres focused on the cultural phenomena in a broad sense – we designated exclusively the articles, debates, editorials on social, political, and ethical issues written by cultural personalities. Significantly, this kind of journalism limits its audience not by the subjects on the scrutiny, but by its elitist linguistic and conceptual expression. The appeal to philosophical terminology is a symptom of this elitism. Thus, the discourse of cultural journalism displays mixed features, combining the accessibility, colloquiality of journalistic style with the reflexive, speculative orientation of philosophical or essayistic discourse.

The analysis revealed some interesting functional aspects. The stylistic and rhetorical merger between the journalistic and the philosophical discourse is not always easy. The author needs to master both registers quite well otherwise the discourse becomes artificial and precious, *i. e.* contextually inappropriate. The use of philosophical terminology enhances the author's ethos and gives him a formal mask of objectivity. Accordingly, the force to influence the readers and to impose a certain opinion in the public sphere increases too. The persuasive value of cultural journalistic discourse can range on the rhetorical scale from logical conviction to intimidation. The elitist terminology applied to an often trivial socio-political matter can contextually generate various and subtle discursive forms of criticism, from the reflexive, abstract, and impartial analysis of the philosophical discourse to the allusive, intertextual, and ironical expression of the literary one.

BDD-A32493 © 2021 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:00:11 UTC)